

Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi

M. Engin Deniz*

Bülent Dilmaç**

O. Tolga Arıca***

Özet: Bu araştırmanın amacı engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygılarının yaşam doyumları üzerindeki etkisini incelemek ve ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygıları ve yaşam doyumlarının cinsiyet, çocuğun engel türü ve eğitim gruplarına katılıp katılmama değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaktır. Araştırmanın çalışma grubu 293 kadın ve 114 erkek olmak üzere toplam 407 ebeveynden oluşmaktadır. Araştırma verileri durumluk-sürekli kaygı envanteri, yaşam doyumu ölçeği ve kişisel bilgi formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda durumluk-sürekli kaygının yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür ($p<0.01$). Ebeveynlerin sürekli kaygı düzeyleri cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır, çocuğun engel türüne göre ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygıları ve yaşam doyumları da anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır. Eğitim gruplarına katılma değişkeni açısından ise ebeveynlerin yaşam doyumları puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma gözlenirken durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Durumluk- Sürekli Kaygı, Yaşam Doyumu, Engelli

* Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, engindeniz@selcuk.edu.tr

** Dr. Selçuk Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, bdilmac73@hotmail.com

*** Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, aricaktolga@yahoo.com

An analysis of life satisfaction and state-trait anxiety of the parents with handicapped children

M. Engin Deniz
Bülent Dilmaç
O. Tolga Arıcak

Abstract: The aim of this research is to examine the effects of state-trait anxiety and life satisfaction, of parents' with disabled children and changes related to the children's sex, kind of disability and their attendance/nonattendance to the training groups. The participants consist of total 407 parents, consisting of 293 women and 114 men. The data is collected using state and trait anxiety inventory, satisfaction with life scale, and personal information form. The current research found out that the state and trait anxiety affects parents' satisfaction with life scale significantly. The level of trait anxiety changes considerably according to the child's sex-variation, it's also observed that parents' state and trait anxiety and their satisfaction with life scale change according to the kind of disability. While this variation is observed for parents' average marks of satisfaction with life scale with regard to child's attendance variability to the training groups, the same change is not found for the state and trait anxiety marks.

Key Words: State and Trait Anxiety, Satisfaction With Life Scale, Disable

Giriş

Kaygı, kişinin başına bir tehlike gelebileceği duygusu, huzursuzluk, gerilim ve korku ile karakterize ile hoş olmayan bir duygusal durum olarak ifade edilebilir (Öktem, 1988). Normal düzeydeki kaygılar bireyin, istek duyma, karar alma, alınan kararlar doğrultusunda enerji üretme ve bu enerjiyi kullanarak performanslarını yükseltme açısından yardımcı olur. Ancak bireyin yaşamış olduğu kaygı çok yoğun ise, bireyin enerjisini verimli bir şekilde kullanması, dikkatini ve gücünü yapacağı işe yönlendirmesi engellenir (Aydın ve Dilmaç, 2004). Davranışlar kaygı karşısında gerçekte büyük oranda bağdaşmazlar. Sosyal durumlarda algılanan tehlike gerçek olmaktan çok zaman zaman hayalidir. Bu tür davranışlar kaygının azalmasına yardım etmesinin yerine, giderek kaygının artmasına ve zamanlarda sürmesine yardım edecek bir mekanizmanın gelişmesine katkıda bulunur (Gümüş, 2006). Kaygılar oluşurken geçmişte yaşamış olduğumuz olumsuz yaşantılar, bireyin biyolojik durumu ve içinde bulunmuş olduğumuz sosyal yaşantılardan da söz etmemiz mümkündür (Dayhoff, 2000). İnsanlar çok çeşitli durumlarda rahatsızlık yaşayabilirler. Bu durumlar günlük yaşantımızda çok önemli olandan, hayatımızda önemsiz gibi görünen olaylar bazında genişleyebilir (Beidel & Turner, 1998; Leary ve Kowalski, 1995'akt: Gümüş, 2006). Bu durumlardan biride engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerdir. Aileler çocuklarının engelli olduklarını ilk öğrendiklerinde yaşadıkları duyguları ifade etmek oldukça zordur. Bir duygu karmaşığı içindedirler (Akkök, 1997). Ailede beklenen sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesidir. Ancak dünyaya gelen çocuk engelli olması durumunda beklentiler değişecektir. Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin karşılaşmış oldukları baskılar ve gerilimlerin yanında pek çok kaygı ve stres kaynağında oluşmaktadır (Gallagher ve diğ., 1983). Ailelerin çocuklarının engelli olduklarını öğrenmelerinden sonra bir çok sorunda beraberinde yaşarlar. Yoğun üzüntü ve yas, çocuğun engelli olduğunu öğrenildiğinde de ortaya çıkan bir süreçtir (Fırlıoğlu & Fırlıoğlu, 1997). Normal özelliklere sahip bir çocuk beklerken ve gelecekle ilgili bütün umut, beklenti ve planlarını da çocuk üzerine kurarken, beklentilerin dışında farklı özelliklere sahip bir çocuğun dünyaya gelmesi ailenin yapmış olduğu bütün planlarda değişiklik yapmasına neden olacaktır (Yıldırım-Doğru & Arslan, 2008). Çocuğun engelli olduğu gerçeği, doğumla birlikte hemen ortaya çıkabileceği gibi, çocuğun yaşı ilerledikçe ortaya çıkan uyumsuzluk ya da okula gittiğinde akranlarından bazı yönlerden geri kalarak da fark edilebilir. Aile her çeşit kayıpta benzer bir biçimde yaşanan psikolojik uyum tepkileri gösterir (Aslanoğlu, 2004). İster doğumsal nedenlerden oluşsun, isterse gelişimin herhangi bir

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

döneminde ortaya çıksın, çocukta oluşan engel, aile sağlıklı bir bebek beklerken çocunun engelli olması aileyi şok, inkar etme, öfke, kızgınlık, kaygı utanma, pazarlık, kapı kapı dolaşma, mucize arama ve çocuğu reddetme, mantığa bürünme, gibi durumlarla karşı karşıya bırakılır (Varol, 2005; Ataman, 1997; Seligman, 1989 ; Özdoğan, 1997).

Doğumu izleyen günlerde ya da okul yıllarında çocuğun zihinsel engelli çocuğunun öğrenilmesi, ailenin tüm beklenti ve düşlerini altüst edip, onları acı gerçeklerle yüz yüze bırakır. Gerçek durum ve gerçekler arasındaki farkın artması ise ailenin acısını ve gerçekle baş edememe olasılığını arttırır. Eşler tarafından aralarındaki sevginin ürünü ve kişisel başarıları olarak algılanmaktadır. Normal bir çocuk anne-baba için “bakın ne kadar iyiyim” mesajını çevreye iletirken, zihinsel engelli bir çocuk “ Başaramadım, iyi değilim” mesajıyla mutsuzluk ve başarısızlıktır. Çocuğu doğuran anne olduğu için, bu özellikle anneyi etkiler. Anne çocuğunun doğumunu hafif bir kaygıyla bekler, çünkü çocuk kendi ürünüdür ve çocuğun engelli olması durumunda eşinin yaşadığı düş kırıklığının sorumlusu olarak kendisini görür (Borazancı, 1999). Anne, engelli çocuğunun ihtiyaçlarını karşılayıp bakımını sağlayabilmek için, psikolojik desteği ve gücü kendisinde bulabilmesi gerekir. Bunun içinde çocuğun engelinin vermiş olduğu psikolojik durumdan uzaklaşarak annelik duygularıyla özdeşim kurup, yaşamını sürdürmesi gerekir (Koç, 2003). Ebeveynin bu süreçte işlevi çocuğun kendini yaşamda güvende hissetmesini ve içinde doğduğu toplumda karşılaşacağı sorunlarla başa çıkması için ona rehberlik etmektir. İdeal durum, anne sevgisinin çocuğun gelişimini engellememesi, çaresizliğine prim vermemesidir. Ebeveyn yaşama inanmalı, aşırı kaygılı olmamalı ve kendi kaygılarını çocuğa bulaştırmamalıdır (Fromm, 2003). Ebeveynler kaygılandığı süreçte çocukla olana iletişim sürecinde kendi yaşamları da çekilmez bir psikolojik ortam içine girecektir. Çocukla iletişimin kurulamaması, duyguların bastırılması ve sorunların çözülememesi anlamına gelir ki, böyle bir aile ortamı psiko-pedagojik açıdan sağlıksızdır (Yavuzer, 1994). Çocukla kurulan diyaloglarda zedeleyici ve kişiliğini hedefleyen cümleler kurmak çocuğun kişiliğinin ve kendisine olan saygısının yaralanmasına yol açar (Kulaksızoğlu, 2003). Ebeveynler için kendi çocuklarını gerçekten sevdikleri, ama kendilerine göre çeşitli nedenlerle sevgilerini gösteremedikleri durumlar çok üzücüdür. Sevilmediğini düşünen çocuklar suçu kendisinde arar. Böyle bir durumda suçu kendisinde gören çocuğun özgüveninde ciddi yaralar meydana gelir (Markham, 1998). Ayrıca çocukta, var olan yapısal yatkınlıklarla birlikte engelinden dolayı çocuğa yönelik olumsuz ana-baba tutumları, olumsuz ev yaşantıları dış etkenlerle birleşip çocukta uyumsuzluğa neden olur (Bakırcıoğlu, 2002).

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Ebeveynin çocuğun engelini kabullenmesinde çocuğunun engelinin türü ve derecesi çok önemlidir. Hafif ortopedik güçlüğü olan bir çocuğu kabul etmek daha kolayken, ağır derecede zihinsel engelli bir çocuğu kabul etmek daha güçtür. Ana-babaya yakın çevrenin psiko-sosyal desteği de anne-babanın engelli çocuğunu kabul etmesinde yardımcı etkindir. Uzman kişilerin aileye gerekli yönlendirmelerde bulunması kabullenmeyi kolaylaştıran bir diğer etkindir (Erkan, 1998). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin çocuklarının yapmış oldukları takdir edebilirlerse çocuğun yaşama olan yüreklenmesi daha etkili olur (Navaro, 1990). Ana-babalar engelli ya da normal gelişim düzeyi gösteren çocuklarda, çocukların kendi kalplerinde özel bir yere sahip oldukları vurgulayıp onlara inandırmalıdır (Ataç, 2001). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerden anne, aile içindeki yükleri en çok taşıyan birey olarak karşımıza çıkar (Eracar & Onur, 1999; Eracar, 2003). Bunu başarabilirlerse engelli çocuklarıyla olan iletişim sürecinde kaygı yaşamalarına gerek kalmaz. Araştırma sonuçlarını değerlendirdiğimizde engelli bir çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin stres, kaygı ve endişe düzeylerini arttırdığı, gelecek beklentilerini olumsuz olarak etkilediğini göstermektedir (Cin & Kılıç, 2005). Bu durum ebeveynlerin yaşam doyumlarını da etkileyebilecektir. Stres yaratan olaylarla uygun başa çıkma stillerini benimseyen bireylerin yaşam doyumları da yüksektir (Deniz, 2006).

Bu araştırmanın amacı engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygılarının yaşam doyumları üzerindeki etkisini incelemek ve ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygıları ve yaşam doyumlarının cinsiyet, çocuğun engel türü ve eğitim gruplarına katılıp katılmama değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını saptamaktır.

Yöntem

Bu çalışma, ilişkisel tarama türünde bir araştırmadır. Bu yönüyle önceden belirlenmiş alt amaçlar doğrultusunda bir takım değişkenler arasında ilişkiler ve farklılıklar betimlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın verileri İstanbul ve Konya illerinde bulunan engelli çocuklara sahip olan anne ve babalardan oluşmaktadır. Araştırma grubu 293 kadın ve 114 erkek olmak üzere toplam 407 kişiden oluşmuştur. Uygulama sonrası ölçme araçları incelendiğinde 407 anne ve babanın

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

ölçme araçlarının eksiksiz olarak doldurulduğu görülmüş ve analize bu 407 ebeveyn alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri

Öner ve Le Compte (1983) tarafından Türk kültürüne uyarlanan, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarıyla birlikte norm çalışmalarının da oluşturulduğu Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri; 20 maddeden oluşan Durumluk Kaygı Ölçeği ile 20 maddeden oluşan Sürekli Kaygı Ölçeği olmak üzere toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Durumluk Kaygı Ölçeği, bireylerin belirli bir anda belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini, içinde bulunduğu duruma ilişkin duygularını dikkate alarak maddeleri cevaplaması gerektirir. Sürekli Kaygı Ölçeği ise; bireyin genellikle kendisini nasıl hissetmesi gerektiğini belirtir.

Kuder- Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alpha korelasyonları ile saptanan güvenilirlik katsayılarının; “Sürekli Kaygı Ölçeği” için 0.83 ile 0.87 arasında; “Durumluk Kaygı Ölçeği” için 0.94 ile 0.96 arasında bulunmuştur. Bu elde edilen veriler Türkçe ölçeklerin yüksek madde homojenliği ve iç tutarlılığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ölçeği oluşturan maddelerin, güvenilirliği ve geçerliği hakkında ayrıntılı bilgi sağlayan “Item Remainder” korelasyonu tekniğine göre; Türkçe formunun madde güvenilirliği korelasyonları, Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.34 il 0.72; Durumluk Kaygı Ölçeği için ise; 0.42 ile 0.85 arasındadır.

Ölçeğin test tekrar test yönteminden elde edilen güvenilirlik katsayıları; Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.71 ile 0.86 arasında; Durumluk Kaygı Ölçeği için 0.26 ile 0.68 arasında değiştiğini göstermektedir. Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeğinin Türkçeleştirilmesi deneysel kavram geçerliği ve kriter geçerliği olmak üzere iki ayrı teknikte gerçekleştirilmiştir (Öner & Le Compte, 1983).

Yaşam Doyum Ölçeği

Bireylerin yaşam doyumu düzeylerini belirlemek amacı ile Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlaması Köker (1991) tarafından yapılmıştır. Ölçek, “yaşamımın bir çok yönüyle ideallerime yakın, yaşam koşullarım çok iyi, yaşamımdan hoşnudum, şu ana kadar istediğim şeyleri elde edebildim ve yeniden dünyaya gelseydim

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

yaşamımdan hemen hemen hiçbir şey değiştirmedim” ifadelerini içeren 5 maddeden oluşmaktadır. Her madde için “hiç uygu değil” ile “çok uygun” arasında değişmek üzere 1’den 7’ye kadar seçenekler sunulmuştur.

İşlem

Araştırma verilerinin toplanmasından sonra istatistiksel analizler yapılmıştır. Araştırmada değişkenlere bağlı olarak Regrasyon analizi, Pearson korelasyon tekniği, t testi, tek yönlü varyans analizi testi ve Tukey testi kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1.

Durumluk ve Sürekli Kaygı Puanlarının Yaşam Doyumu Puanlarını Açıklama Gücü

Model	R	R²	F
Durumluk	0,378	0,143	33,688*
Sürekli			

* $p < .001$

Durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bağımsız değişken olarak denkleme sokulması sonucu regresyon katsayısı 0,378 olarak hesaplanmıştır. Yaşam doyumu puanlarındaki varyansın (değişkenliğin) % 14,3 düzeyinde adı geçen iki faktörden kaynaklandığı bulunmuştur. Ortaya çıkan 33,688 F değeri durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bütün olarak yaşam doyumunu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir ($p < 0.001$). Durumluk ve sürekli kaygının yaşam doyumunu yordama gücü tablo 2’de gösterilmiştir.

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Tablo 2.

Durumluk ve Sürekli Kaygı Puanlarının Yaşam Doyumu Puanlarını Yordama Gücü

	Standart Hata	Standardize Edilmiş Beta	T
Sürekli	0,048	- 0,191	- 3,384*
Durumluk	0,041	- 0,234	- 4,137**

* $p < .01$ ** $p < .001$

Tablo 2 incelendiğinde sürekli kaygı ($t = -3,384$; $p < .01$) ve durumluk kaygının ($t = -4,137$; $p < .001$) yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir.

Tablo 3.

Durumluk ve Sürekli Kaygı Puanlarının Yaşam Doyumu Puanları Arasındaki Korelasyon

		DURUMLUK	SÜREKLİ
Yaşam Doyumu	r	-,344*	-,327*

* $p < 0.001$

Durumluk-Sürekli Kaygı puanları ile Yaşam Doyumu Puanları arasındaki korelasyon analiz sonuçları Tablo 3’de verilmiştir. Tablo 3 de görüldüğü gibi ölçek puanları arasındaki ilişki istatistiksel açıdan anlamlıdır. Durumluk-Sürekli Kaygı Puanları ile Yaşam Doyumu puanları ($p < .001$) anlamlı bir ilişki göstermektedir.

Tablo 4.

Cinsiyet Değişkenine Göre Anne-Babaların Yaşam Doyumu, Sürekli ve Durumluk Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t değeri
Yaşam Doyumu	Erkek	114	21,82	6,19	0,601
	Kadın	293	21,39	7,26	
Sürekli Kaygı	Erkek	114	45,42	7,85	-4,472*
	Kadın	293	49,35	8,16	
Durumluk Kaygı	Erkek	114	41,20	9,61	-1,773
	Kadın	293	43,07	9,45	

$p < .001$

Tablo 4’e incelendiğinde cinsiyet değişkeni açısından ebeveynlerin yaşam doyumu puan ortalamaları ve durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmazken ($p > .05$), ebeveynlerin sürekli kaygı düzeyleri cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p < .001$).

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Tablo 5.

Engel Türüne Göre Anne-Babaların Durumluk Kaygı, Sürekli Kaygı ve Yaşam Doyumu Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F
Durumluk Kaygı	Gruplar Arasında	3649,383	7	521,340	6,267**
	Gruplar İçinde	33193,334	399	83,191	
	Toplam	36842,717	406		
Sürekli Kaygı	Gruplar Arasında	1180,115	7	168,588	2,536*
	Gruplar İçinde	26522,819	399	66,473	
	Toplam	27702,934	406		
Yaşam Doyumu	Gruplar Arasında	1296,251	7	185,179	4,004**
	Gruplar İçinde	18453,424	399	46,249	
	Toplam	19749,676	406		

* $p < .05$ ** $p < .01$

Çocuğun engel türüne göre ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygıları ve yaşam doyumları puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır. Çocukların engel türüne göre ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ile yaşam doyumu puanları incelendiğinde, durumluk kaygı puanında Down sendromu/zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin en yüksek puan ortalaması 46,96 (Ss=9,18), en düşük puan ortalaması ise konuşma engelli çocukların ebeveynlerin 36,16 (Ss=9,29) dir. Sürekli Kaygı Puanlarında en yüksek ortalama Down sendromu/zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin ortalaması 50,44 (Ss=7,89) iken en düşük ortalama puan ise Spastik çocuklara sahip olan ebeveynlerin puanları 45,92 (Ss=8,61) dir. Yaşam doyumu puanlarının en yüksek ortalamaya sahip olan işitme engelli çocuklara sahip olan ebeveynlerin ortalama puanı 24,54 (Ss=6,02) iken en düşük puan ise Down sendromu/zihinsel engelli çocuklara sahip olan ebeveynlerin ortalaması 18,52 (Ss=7,52) dir.

Farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve anlamlı çıkan sonuç Tablo 6'da verilmiştir.

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Tablo 6.

Engel Türüne Göre Anne-Babaların Durumluk Kaygı, Sürekli Kaygı ve Yaşam Doyumu Tukey Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Engel Türü	Engel Türü	Ortalamalar Arası Fark	Standart Hata	P
Durumluk Kaygı	Down Send/Zihinsel	İşitme	6,1182	1,8562	0022
		Konuşma	10,8000	1,9229	0000
		Diğer	6,6862	1,3924	0,000
Sürekli Kaygı	Down Send/Zihinsel	Görme	7,0072	1,8699	0,004
		Görme	4,1923	1,1474	0,006
Yaşam Doyumu	Down Send/Zihinsel	Görme	-3,8343	,9571	0,002
		İşitme	-6,0232	1,3840	0,000
		Diğer	-3,8802	1,0382	0,005

Tablo 6 incelendiğinde Down Send/Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk kaygı puan ortalamaları işitme, konuşma ve diğer engel türüne sahip olan çocuklarının ebeveynlerinin durumluk kaygı puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Görme engelli çocuğu sahip ebeveynlerin durumluk kaygı puan ortalamaları konuşma engelli çocuğa sahip ebeveynlerden anlamlı düzeyde yüksektir. Sürekli kaygı puanında ise Down Send/Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin puan ortalamaları görme engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir. Araştırmanın diğer bir sonucu ise görme, işitme ve diğer engel türünden çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaşam doyumunu puan ortalamaları down send/zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir. Down Send/Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin kaygı düzeylerinin diğerlerine oranla daha yüksek olduğu ve yaşam doyumlarının da düşük olduğu söylenebilir.

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Tablo 7.

Eğitim Gruplarına Katılma Değişkenine Göre Anne-Babaların Yaşam Doyumu, Sürekli ve Durumluk Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları

	Eğitim Grubuna Katılma	N	$\bar{X}$	Ss	t değeri
Yaşam Doyumu	Evet	121	22,86	6,24	2,716*
	Hayır	286	20,94	7,19	
Sürekli Kaygı	Evet	121	47,77	8,65	-0,736
	Hayır	286	48,45	8,09	
Durumluk Kaygı	Evet	121	41,86	9,35	-0,950
	Hayır	286	42,83	9,60	

* $p < .05$

Tablo 7'ye baktığımızda eğitim grubuna katılanlar ile katılmayan ebeveynlerin yaşam doyumu puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma saptanmıştır. ($t = -0,736$; $p < 0,05$).

Tartışma

Ebeveynlerin yaşam doyumundaki değişkenliğin ebeveynlerin yaşamış oldukları durumluk ve sürekli kaygıdan kaynaklandığı bulunmuştur. Ortaya çıkan 33,688 F değeri durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bütün olarak ailenin yaşam doyumunu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Bu süreç durumluk-sürekli kaygıları ile yaşam doyumları arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğunu da göstermektedir. Ebeveynlerin yaşam doyumlarının çocuklarından kaynaklanan durumluk ve sürekli kaygılarıyla doğrudan bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Yapılan araştırma sonuçlarında; annelerin kaygı düzeylerinde engelli çocuğun cinsiyetinin, kardeş sayısının, doğum sırasının ve annenin öğrenim durumu bazında farklılık oluşturduğu görülmektedir (Ahmetoğlu & Aral, 2005; Yıldırım-Doğru & Arslan).

Cinsiyet değişkenine göre anne-babaların yaşam doyumu puan ortalamaları ve durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma saptanmazken, sürekli kaygı düzeyleri arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde bir farklılaşma

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

---

gözlenmiştir. Kadınların sürekli kaygıları erkeklerden yüksektir. Farklılık olmamasına karşın erkeklerin yaşam doyumu puanları kadınlardan yüksektir. Araştırmamıza benzer bir çalışmada Arslan, Hamarta ve Deniz (2002), tarafından yapılmıştır. Yapılan araştırmaya göre de, engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuğun engel türüne göre yaşam doyumlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu durumdaki ailelerde anne, aile içindeki yükleri en çok taşıyan birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli aileleri ile yapılan birçok çalışmalarda annelerin aile içinde yükü çeken birey olarak görülmektedir (Eracar, 1999; Akkök, & diğ. 1992). Bu durumda ebeveynlerden annelerin engelli çocuklarını kabullenme yönünde göstermiş oldukları tutum ve davranışlarla açıklamamız mümkündür.

Down Send/Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk kaygı puan ortalamaları ile işitme, konuşma ve diğer engel türüne sahip olan çocuklarının ebeveynlerinin durumluluk kaygı puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur. Sürekli kaygı puanında ise Down Send/Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin puan ortalamaları ile konuşma ve görme engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma görülmektedir. Akkök (1989) engelli çocuklara sahip olan ebeveynlerin kaygı ve endişe düzeylerinin ölçme aracın geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında; ölçeğin çeşitli boyutlarında zihinsel ve otistik engelli çocuğa sahip olan annelerin ve babaların kaygı ve endişe düzeylerinin çocuğunun engel türüne göre önemli bir farklılaşma olduğunu belirtmiştir. Bu süreci destekleyen bir araştırmada Byrne ve Cunnigham (1985) tarafından yapılan araştırmada da ebeveynlerin stres durumunu etkileyen önemli faktörlerden birinin de engelli türünün olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca (Kuloğlu-Aksaz, 2001) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma ise, Otistik ve Down Sendromlu çocuğa sahip annelerin depresyon ve sürekli kaygılarının, normal gelişim gösteren çocukların annelerinkinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulguda bizim araştırmamızı destekleyen bir bulgudur. Yaşam Doyumu puanında ise Down Send/Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin puan ortalamaları ile görme, işitme ve diğer engel türüne sahip olan puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma görülmektedir. Zihinsel engelli çocukların günlük yaşamda yerine getirmeleri gereken özbakım becerileri ebeveynlerin yardımlarıyla gerçekleşmesi ve anne-babaya bağımlı bir hayat sürmeleri, ebeveynlerin üzerindeki yükü arttırdığından dolayı ve çocukların iyileşmeyeceklerini düşünmeleri ebeveynlerin kaygı ve umutsuzluk düzeylerini arttırmaktadır (Hamarta, Uslu ve Deniz, 2002).

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıcak, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Bundan dolayı da Down Send/Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin kaygı düzeylerinin diğerlerine oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin eğitim gruplarına katılıp katılmadıkları baktığımızda eğitim grubuna katılanlar ile katılmayan ebeveynlerin yaşam doyumu puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma saptanmıştır. ($t= 2,716; p<0,05$). Eğitimin amaçlarından biride sosyalizasyondur. Bu sosyal uyum kişisel uyumu da etkiler. Eğitim süreçlerin tümü eğitime katılanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmelidir (Ekşi, Otrar, Dilmaç ve Şirin, 2002). Anneler bireysel veya grupta yapılacak çalışmaların eğitsel ve terapötik çok iyi ve düzenli planlanması annenin ruh sağlığını korumak bakımından büyük önem taşır (Eracar, 2003). Ebeveynlerin çocuklarının gelişimindeki sorumlulukları kabul etmeleri ve eğitim programlarının uygulanmasında yardımcı olmaları hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için vazgeçilmez bir unsur (Balat, 2003) olması engelli çocukların ebeveynlerin eğitiminin önemini göstermektedir. Engelli çocuklar ebeveyn katılımıyla becerileri daha hızlı kazanmakta ve daha kalıcı olmaktadır (Byrne ve Cunnigham, 1985). Anne babaların eğitime katılımlarının çocuklarına yönelik tutumlarda değişiklik meydana getirdiği görülmektedir (Sucuoğlu, Küçükler ve Kanık, 1992). Eğitim programlarının yaygınlaştırılması ebeveynlerin yaşam doyumlarının artırılmasında ve kaygılarının düşürülmesinde önemli etkisi olabilir. Dolayısıyla bu programlar etkili bir şekilde uygulanmalıdır.

Öneriler

1. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik ve eğitsel sorunlarıyla baş edebilmelerini sağlamak için eğitim programlarını hazırlanması.
2. Engelli çocuğa sahip olduklarını ilk öğrendikleri zaman gösterecekleri tepkileri dışa yansıtmaları için, psikolojik desteklerin verilmesi.
3. Engelli çocuklarını kabul düzeylerini geliştirmelerine yönelik eğitim programları yapılması.
4. Çevrelerinde olan özel eğitim kurumlarının işlevleriyle ilgili bilgi verilmesi.
5. Toplumun üyelerini, engelli çocuklarla ilgili doğru olarak bilgilendirilmesini sağlama.
6. Engelli çocuğu olan ailelere aile danışmanlığı konusunda destek verilmesi.

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Kaynakça

- Ahmetoğlu, E. & Aral, N.(2005). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi*. Ankara: 15. Ulusal Eğitim Özel Eğitim Kongre Kitabı.
- Akkök, F.(1989). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeylerini Ölçme Aracının Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Psikoloji Dergisi*. 23 (7), 26–39.
- Akkök, F. ve Diğerleri.(1992). *Bir Otistikle Yaşamak*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Akkök, F. (1997). *Farklı Özelliği Sahip Olan Çocuk Anne Babaların Yaşadıkları. Farklılıkla Yaşamak: Aile ve Toplumsal Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları, No: 13. Ankara.
- Arslan, C., Hamarta E. & Deniz, E. (2002). *Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Konya: XI. Ulusal Özel Eğitim Kongre Bildirileri.
- Aslanoğlu, M. (2004). *Otistik, Zihinsel, İşitme, Görme ve Bedensel Engelli Çocuğu Bulunan Ebeveynlerin Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ataç, F.(2001). *Öğretmenler İçin Öğrenci Psikolojisi*, İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Ataman, A. (1997). *Özel Eğitim*. (Ed. Leyla Küçükahmet). *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydın E. & Dilmaç B (2004). *Matematik Kaygısı*. (Ed. Musa Gürsel). *Eğitime İlişkin Çeşitlemeler*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bakırcıoğlu, R.(2002). *Çocuk Ruh Sağlığı ve Uyum Bozuklukları*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balat, G. (2003). *Zihinsel Engelli Çocukların Eğitimine Aile Katılımı. Farklı Gelişen Çocuklar*. (Edt. A. KULAKSIZOĞLU). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Borazancı, S. (1999) *Onlar Güneşe Hasret*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Byrne, E. A. & Cunningham, C. C. (1985). The effects of mentally handicapped children on families. A conceptual review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 25, 847-864.
- Cin, A., ve Kılıç, M.(2005). Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Kaygı Düzeylerini Azaltmaya Yönelik Bir Grup Rehberliği Uygulaması. *Deneysel Olarak Sinanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları II*. (Ed. ERKAN, S ve KAYA, A.). Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Dayhoff, S.A. (2000). *Diagonally-Parked in a Paralel Universe. Working Through Social Anxiety*. New Mexico: Effectiveness-Plus Publications.
- Deniz, M. E. (2006). “The Relationships among Coping with Stress, Life Satisfaction, Decision Making Styles and Decision Self-Esteem: An Investigation on Turkish University Students,” *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 34 (9), 1161–1170.
- Diener, E, Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75.

- Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
-
- Ekşi, H., Otrar, M., Dilmaç, B. ve Şirin, A.(2002). Türkiye’de Öğrenim Gören Türk ve Akraba Topluluk Öğrencilerinin Stres Kaynakları, Başaçıkma Tarzları ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2). 473-506.
- Eracar, N. ve Onur, V. (1999). *Biraz Yer Açar mısınız?* İstanbul: Beyaz Yayınları
- Eracar, N.(2003). “*Farklı Gelişen Çocukların Aileleriyle Eğitim/Sağltım Çalışmaları*”. *Farklı Gelişen Çocuklar*. (Ed. KULAKSIZOĞLU, A.). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Erkan, G.(1998). *Sosyal Hizmet Sempozyumu '97*, Ankara: Aydınlar Matbaası.
- Fromm, E.(2003). *Sevme Sanatı*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Fışlıoğlu, A. & Fışlıoğlu, H. (1997). *İşitme Engelli Birey İle Değişim Sürecindeki Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar. Farklılıkla Yaşamak: Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği*. Ankara: Türk Psikologları Derneği Yayınları.
- Gallagher, J.J., Beckman, P.& Cross, A.H. (1983). Families of Handicapped Children: Sources of Stres. *American Journal an Mental Deficiency*, 88 (1), 41-18.
- Gümüş, A. E.(2006). *Sosyal Kaygılı İle Başa Çıkma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hamarta,E., Uslu. M. & Deniz, E. (2002). *Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Konya: XI. Ulusal Özel Eğitim Kongre Bildirileri.
- Koç, M. (2003). *Anne Baba Olmanın Psikolojik Yönü* (Edt. A.M. Sünbül). Eğitime Yeni Bakışlar-2. Ankara: Mikro Yayınları.
- Köker, S. (1991). *Normal ve Sorunlu Öğrencilerde Yaşam Doyumu Düzeyinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Kulaksızoğlu, A.(2003). *Farklı Gelişen Çocuklar*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Kuloğlu-Aksaz, N.(2001). *Bilgi Verici Psikolojik Danışma ve Didaktik Bilgi Verme Programlarının Down Sendromlu Bebeği Olan Anne-Babaların Umutsuzluk, Gereksinim ve Eş İlişki Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Tezi.
- Markham, U.(1998). *Çocukluk Travmaları*. İstanbul: Alfa Basım Dağıtım.
- Navaro, L.(1990). *Beni Duyuyor Musun?* İstanbul: Yapa Yayınları.
- Öktem. Ö. (1981). *Anksiyetenin Öğrenmeye ve Hafızaya Etkisi*. İstanbul.
- Öner, N. % A. Le Compte(1983). *Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*. No: 333. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özdoğan, B.(1997). *Çocuk ve Oyun*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seligman, M. (1989). *Ordinary Families Special Children; Becoming The Parent Of A Disabled Children, Recation To First Information*. New York: The Guilford Press.
- Sucuoğlu, B. Küçükler, S. ve Kanık, N.(1993). *Ana Babaların Özürlü Çocuklarının Eğitime Katılımları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Araştırma Projeleri.

Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Varol, N. (2005). *Aile Eđitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Yavuzer, H.(1994). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım-Doğru, S. & Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19. 543–553.